

О. Тіміка (Черкаси)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ МІСЦЕВОЇ ПРОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ В 1943–1945 рр.

У справі подолання жахливих руйнівних наслідків німецько-радянської війни та нацистської окупації для економіки, соціальної сфери та населення України важливу роль відіграла місцева промисловість республіки. Однак, до останнього часу особливості функціонування цієї галузі промислового комплексу республіки в означений період не одержали комплексного дослідження та висвітлення.

Майже вціл зруйнована в період війни та окупації й значною мірою поступово відновлена в рамках загального відбудовного процесу ще в умовах війни, місцева промисловість вже на кінець 1945 р. поновила свою значну питому вагу в загальному балансі економіки республіки. Як і в довоєнний період, вона становила сукупність промислових підприємств, трестів, комбінатів та інших організацій, підпорядкованих Народному комісаріату місцевої промисловості УРСР і одночасно (крім підприємств республіканського підпорядкування) місцевим Радам. Якщо у 1941 р. у віданні Наркомату місцевої промисловості УРСР перебувало 706 підприємств, (з них: 267 заводів республіканського та обласного підпорядкування й 439 міських та районних промкомбінатів)¹, то в результаті здійснених уже 1943–1944 рр. відбудовних робіт у галузі було введено в дію 110 підприємств республіканського та обласного підпорядкування та 677 районних і міських промислових комбінатів у складі яких функціонували 6543 майстерні, цехи та виробництва². До кінця 1945 р. кількість відбудованих і введених у дію підприємств місцевої промисловості республіканського й обласного підпорядкування вже зросла до 182, а кількість відновлених і заново організованих районних та міських промкомбінатів – до 780, у складі яких було 7338 підприємств, майстерень, цехів та виробництв³.

Відбудова та налагодження роботи підприємств місцевої промисловості розпочиналась відразу ж після визволення регіонів України. У першій половині 1943 р. відбудовні роботи обмежувалися, головним чином, територією Ворошиловградської області, а в другому півріччі охопили майже всю Лівобережну Україну. У 1944–1945 рр. вони продовжувалися на решті звільненої території республіки.

Відбудовні роботи здійснювалися переважно членами трудових колективів підприємств. У небачено стислі терміни ремонтувалися або зводилися наново виробничі приміщення, з-під руїн витягувалися розбиті, обгорілі та розкомплектовані верстати, інструменти, у звалищах металобрухту розшукувалися окремі деталі, збиралися залишки сировини. Так, робітники Слов'янської олівцевої фабрики з метою прискорення початку її роботи самі відбудовували виробничі приміщення та ремонтували обладнання, за власні кошти придбали інструменти, розшукали під завалами графіт та інші матеріали. Уже восени 1943 р. відбудована фабрика розпочала виробництво олівців, а в кінці 1944 р. на ній вироблялося по 100 тис. олівців за добу. У ході відбудови майже повністю зруйнованого Кам'яно-Бродського фаянсового заводу члени колективу своїми силами виконали всі капітальні роботи, відновили котельню, горновий цех, відремонтували двигуни та механізми, змонтували силове устатку-

вання. Уже в 1944 р. завод випустив 170 тис. шт. фаянсового посуду. Значні обсяги робіт на відбудові своїх підприємств виконали виробничі колективи Криворізького сурикового заводу, Синельниківського заводу ім. Комінтерна, Прилуцького заводу пластмас та багатьох інших. Самовіддано працювали шахтарі райпромкомбінатів Сталінської та Ворошилоградської областей, які не лише за короткий час відбудували свої шахти, а й виконали в 1944 р. два державні річні плани, видобувши понад 60 тис. т вугілля⁴.

Успішне здійснення у неймовірно важких умовах ще триваючої війни відбудовних робіт залежала від вирішення низки складних завдань. Передовсім, масштабні руйнування, яких зазнала галузь, вимагали не лише великих за обсягами капітально-відбудовних робіт на кожному підприємстві, а й значних коштів. В умовах війни держава в міру своїх можливостей здійснювала фінансування цих робіт. У 1944 р. було виділено 29,3 млн крб, а у 1945 р. — 31,3 млн крб. Виділені кошти спрямовувалися, головним чином, на відбудову підприємств республіканського підпорядкування. Так, зокрема, у 1944 р. у виділеній сумі частка республіканської промисловості становила 19,5 млн крб, а обласної промисловості — близько 9,8 млн крб. Що ж до відбудови об'єктів соціальної сфери галузі, то тільки в 1945 р. було виділено 1 млн 615 тис. крб. (5,5% від загальної суми) на ремонт та будівництво житла. Однак, навіть ці невеликі за обсягами кошти освоювалися неповністю. Так, у 1944 р. було освоєно лише 24,0 млн крб., що становило 82,2% від державного плану. У 1945 р. виділені на капітальне будівництво кошти були освоєні в обсязі 22,2 млн крб, що становило 76,8% від державного річного плану. Не був виконаний навіть невеликий за обсягом план освоєння капіталовкладень на житлове будівництво: було освоєно лише 1224 тис. крб, або 76%⁵.

У більшості випадків до неосвоєння коштів призводили об'єктивні причини: відсутність необхідних матеріалів, транспортних та технічних засобів, виробничого устаткування та інструментів, кваліфікованих інженерно-технічних та робітничих кадрів, несвоєчасне виготовлення проектної документації та ін. Але були й суб'єктивні причини: недостатня компетентність та нерозпорядливість керівників підприємств, погана організація робіт та низька трудова дисципліна, нецільове використання матеріалів тощо. Неосвоєння коштів призводило до невиконання планів капітально-відбудовних робіт на тих об'єктах, для відбудови яких вони виділялися.

У складних умовах воєнного часу і великого перевантаження транспорту однією з найскладніших проблем у роботі місцевої промисловості було матеріально-технічне постачання. Уряд УРСР приділяв вирішенню цієї проблеми багато уваги. У 1944 р. підприємствам галузі з державних ресурсів було передано матеріалів на суму 32,5 млн. крб., у т. ч. 1240 т чавуну, 3200 т чорних металів, 64 т кольорових металів, 5837 м³ лісоматеріалів, 796 одиниць різного устаткування, 158 автомашин, 632 шт. автопокришок і камер, 185 км електропроводів, 35,3 км пасів та багато ін.⁶ Але розмах відбудовних робіт та потреби виробництва обганяв організаційно-технічну базу постачальницьких органів. Весь тягар роботи падав на Головпостач галузевого Наркомату, тоді як до війни кожний трест, облмісцевпром та завод мали свої постачальницькі органи, які безпосередньо реалізовували свої фонди. Незважаючи на складні умови, нестачу матеріалів, перевантаженість транспорту, першочерговість постачання оборонних споживачів тощо, окремі керівники трестів, облмісцевпромів та підприємств покладалися в цій роботі тільки на Головпостач, не утворивши в підпорядкованих їм структурах кваліфікованого постачальницького апарату, а то й самоусунулися від цієї важливої роботи. Через це виділена по фондах сировина не повністю надходила на підприємства. Так, зокрема, чавун був реалізований на 65,5%, кокс — на 72%, гатункове залізо — на 70,6%,

листова залізо — на 42%. З виділеного лісосічного фонду — 128 тис. м³ і деревини 30 тис. м³ з вини трестів і облмісцевпромів було одержано лише 30,8 тис. м³. Безвідповідальність керівників трестів та підприємств і бездіяльність постачальницьких підрозділів нерідко призводили до втрати таких дорогоцінних в умовах війни матеріалів і простоїв виробництва⁷.

У 1945 р., особливо після закінчення війни, матеріально-технічне постачання підприємств місцевої промисловості дещо поліпшилося. Однак і цього року проблема централізованого постачання залишалася однією з найболючішою для галузі. Враховуючи специфіку роботи галузі НКМП УРСР орієнтував керівників трестів, облмісцевпромів та підприємств на більш широке використання ресурсів місцевої сировини, відходів інших галузей промисловості, особливо металургійної, вжиття заходів, спрямованих на зниження норм витрачання гостродефіцитних матеріалів, палива та енергії. Численні документи свідчать, що у більшості випадків відбудовні роботи в галузі здійснювалися з використанням місцевих матеріалів, а виробничий процес на введених у дію підприємствах — місцевої сировини.

Надзвичайно складним було завдання оснащення підприємств технічним устаткуванням для здійснення виробничого процесу. Від його вирішення в значній мірі залежали загальні результати відбудови та подальшої роботи як кожного підприємства, так і всієї галузі. До війни об'єкти місцевої промисловості були забезпечені устаткуванням на досить високому на той час рівні. Лише металообробного устаткування налічувалося понад 5 тис. одиниць⁸, однак за роки війни воно було майже повністю втрачене.

Вирішення завдань оснащення підприємств устаткуванням здійснювалося декількома шляхами. Насамперед, було організовано збирання на руїнах та звалищах металобрухту розбитих та розкомплектованих верстатів, окремих механізмів та деталей, інструментів, їхню реставрацію та ремонт. Упродовж 1943–1944 рр. робітниками було зібрано й повернуто на свої підприємства та відремонтовано майже 2 тис. металообробних верстатів⁹ і тисячі одиниць іншого устаткування. Частина устаткування підприємства галузі одержали за рахунок реєвакації та поставок нововиготовленого устаткування зі східних регіонів СРСР. Частково було повернуто й устаткування, вивезене окупантами. Проте ці джерела не могли в повній мірі задовольнити потреби відродженої промисловості. У зв'язку з цим за рішенням Уряду та НКМП УРСР з кінця 1943 р. на заводах галузі розпочалося виробництво металообробних та деревообробних верстатів, ручних та ексцентрикових пресів, електрозварювальних апаратів, нафтодвигунів та іншого устаткування для внутрішньогалузевого використання.

При організації виробництва верстатів та іншого устаткування підприємства галузі зіткнулися зі значними труднощами, пов'язаними з відсутністю досвіду такого виробництва (до війни верстати на підприємствах галузі не вироблялися), низькою технічною осначеністю, нестачею інструментів та кваліфікованих спеціалістів і робітників, незадовільним матеріально-технічним постачанням і невідповідністю виробничих умов. Поступове подолання зазначених проблем дозволило до кінця 1944 р. організувати та освоїти виробництво устаткування на 24 галузевих заводах, зокрема, на 17 — виробництво верстатів. Упродовж 1944 р. було виготовлено для потреб підприємств галузі 894 металообробні (у т.ч. 376 металорізальних) та 15 деревообробних верстатів, 16 пресів, 4 електрозварювальні апарати, 8 нафтодвигунів, 2 шепінги та чимало іншого устаткування. У 1945 р. було виготовлено ще 813 металообробних та 107 деревообробних верстатів, 81 прес та інші механізми. До речі, кількість виготовлених у 1945 р. верстатів могла б бути значно більшою, оскільки створені на підприємствах галузі потужності за умов нормального

матеріально-технічного постачання могли забезпечити виробництво не менше 2 тисяч верстатів на рік¹⁰.

Організація в системі місцевої промисловості республіки виробництва верстатів дала можливість розв'язати проблему з оснащенням багатьох підприємств галузі устаткуванням та своєчасно ввести їх у дію. Наведемо лише декілька прикладів. Так, за рішенням Державного комітету оборони впродовж першого півріччя 1944 р. мав бути відбудований і введений в експлуатацію Київський завод «Ланцюги Галля». Для організації виробництва ланцюгів до комбайнів по довоєнній технології потрібно було 20 універсально-револьверних верстатів. Оскільки такі верстати НКМП УРСР не були виділені, було розроблено конструкцію операційно-револьверного верстату й організовано його виробництво на Васильківському заводі «Транспортер». Упродовж півтора місяця завод одержав першу партію верстатів у кількості 10 шт. Це дозволило своєчасно ввести завод в експлуатацію. Таким же чином вирішилося питання оснащення устаткуванням новоствореного Київського радіозаводу. 150 одиниць різного устаткування з галузевих підприємств одержав Київський завод друкарських машинок. Верстатами та устаткуванням галузевого виробництва були оснащені Київський завод «Емаль-посуд», Криворізький суриковий завод, Каховський завод «Автотрактородеталь», Харківські заводи «Харпластмас», «ВІПП», «Апаратно-радіаторний», «Автотрактородеталь», ім. Шевченка в Софіївці, група заводів Львівського та Кам'янець-Подільського облмісцевпромів та ін.¹¹ Відбудовані та введені в експлуатацію підприємства місцевої промисловості вже незабаром розпочинали планову поставку устаткування підприємствам інших відроджуваних галузей економіки України.

Не менш складні завдання довелося вирішувати й у справі відбудови вщент знищеного за роки окупації енергетичного господарства підприємств галузі, без чого відновлення та здійснення виробництва було б неможливим. Основні напрями вирішення цієї проблеми, визначені НКМП УРСР передбачали: організацію на кожному підприємстві локальної силової станції; створення бази для виробництва силового устаткування, необхідного для галузі; пристосування локальних силових станцій для роботи на місцевих видах палива. Шляхом відбудови зруйнованих силових установок, використання повернутого та безгосподарного енергетичного устаткування, зокрема, двигунів на підприємствах галузі до кінця 1944 р. було відновлено (включаючи і районну промисловість) 170 силових установок із сумарною потужністю 11 тис. НР¹². З метою подальшого розвитку енергетичного господарства на підприємствах галузі було організовано виробництво енергетичного устаткування, зокрема, паросилових установок потужністю 40–45 НР на Харківському заводі тракторних запасних частин, 25-ти — силових нафтодвигунів на Маріупольському міськпромкомбінаті, газових двигунів — на заводі «Стрий» Дрогобицького облмісцевпрому, гідротурбін — на київських заводах «Прогрес» та «Більшовик»¹³.

Робота з відновлення енергетичного силового господарства на підприємствах галузі продовжувалася в 1945 р. До кінця року загальна потужність енергосилових установок досягла 9153 кВт. (біля 13 тис. НР)¹⁴.

На початковому етапі відбудови налагодження ефективного виробничого процесу на багатьох підприємствах галузі стримувалося через нестачу інженерно-технічних працівників та кваліфікованих робітничих кадрів. З метою розв'язання кадрової проблеми Державний комітет оборони своїм рішенням від 4 квітня 1944 р. виділив у розпорядження НКМП УРСР 120 токарів, 190 слюсарів, 30 ковалів, 40 строгальників, 20 фрезерувальників¹⁵, які були розподілені по головних підприємствах галузі. У свою чергу цілеспрямовану роботу по забезпеченню підприємств галузі кваліфікованими кадрами здійсню-

вав НКМП УРСР. У 1944 р. відновили роботу 3 галузеві технікуми у яких навчалися 245 особи, утворено 6 шкіл ФЗН із контингентом 777 осіб, 2 ремісничі училища, у яких навчалося 300 учнів, метод бригадного та індивідуального навчання дефіцитними робітничими спеціальностями опанували 11 460 осіб¹⁶. Однак, не всі заплановані Наркоматом заходи щодо кадрового забезпечення підприємств галузі вдалося реалізувати. Так, упродовж 1944 р. не був виконаний план мобілізації для роботи на підприємствах галузі робітників (при плані 4115 робітників було мобілізовано лише 1437). На низькому рівні проходила підготовка через систему курсових заходів плановиків, нормувальників, бухгалтерів: при плані 1500 осіб було підготовлено лише 320 осіб. Недовиконаними залишалися й плани організації підготовки 1500 кваліфікованих робітників у 10 школах ФЗН (по 150 у кожній)¹⁷.

Більш організовано здійснювалася масова підготовка кадрів для потреб галузі в 1945 р., насамперед, через систему спеціальних навчальних закладів. Так, наприкінці 1945 р. у системі НКМП УРСР функціонували: Київський механічний технікум, Дрогобицький електромеханічний технікум та Миргородський керамічний технікум, в яких навчалося 453 особи, 3 ремісничі училища з контингентом учнів 389 осіб та 9 шкіл ФЗН на базі провідних профільних заводів галузі з контингентом учнів 1082 особи¹⁸. Для підвищення технічного рівня керівників заводів і промкомбінатів, підготовки та перепідготовки кадрів майстрів виробництва, плановиків та бухгалтерів тощо протягом 1945 р. постійно діяли по 2–3 стаціонарні курси¹⁹. Суттєво покращилася ситуація з кадровим забезпеченням галузі з початком масового повернення на підприємства колишніх робітників та інженерно-технічних працівників після демобілізації з Червоної армії у другій половині 1945 р.

На відновлених підприємствах у 1944 р. було вироблено продукції на суму 188,3 млн. крб. (101,7% до річного плану)²⁰, що становило 28,4% від обсягу виробництва у 1940 р. (у передвоєнному 1940 р. підприємства галузі виробили продукції на суму 664 млн. крб.)²¹. У 1945 р. на підприємствах галузі було вироблено валової продукції на 288 млн. крб., або на 52,9% більше, ніж у 1944 р.²². При цьому товарів широкого вжитку, які йшли на задоволення найнеобхідніших потреб вкрай зубожілого за роки війни населення, було вироблено на суму майже 165 млн. крб.²³. Виробництво продукції в 1945 р. становило вже 43,4% від виробництва у 1940 р. Однак, досягти запланованих на 1945 р. показників не вдалося, адже в 1945 р. на підприємствах місцевої промисловості передбачалося випустити продукції на суму 325,2 млн. крб, що склало б 48,1% випуску в 1940 р.²⁴. А загалом з моменту початку відбудови до кінця 1945 р. на підприємствах галузі вже було вироблено продукції на суму 495 млн. крб.²⁵

Продукція підприємств місцевої промисловості широко використовувалася іншими галузями промисловості, у сільському господарстві, житлово-побутовій, культурно-освітній та інших сферах, а також для розвитку самої місцевої промисловості. Загальна номенклатура виробів, що їх випускала місцева промисловість у 1945 р., містила понад 500 назв. Порівняно з довоєнним періодом у виробництво було впроваджено 146 найменувань нових видів устаткування та товарів широкого вжитку²⁶, у їх числі: металообробні та деревообробні верстати, паросилові машини (локомотиви), гідротурбіни, нафто- та електродвигуни, електрозварювальні апарати, потужні преси, шепінги, алюмінієві поршні, електричні ліхтарі та батареї, репродуктори, виделки, ложки та ножі з нержавіючої сталі, керовані замки для сейфів, пластмасові портсигари, мильниці, термоси, підшви з хлорвінілу, настільні терези, фетрові шляпи, унітази, умивальники, окулірочні ножі, сікатори, сапи, відра, мило господарське та інше.

Вагоме місце серед виробленої продукції на підприємствах місцевої промисловості продукції займали техніка та товари сільськогосподарського призначення. Це, зокрема, сільськогосподарські машини й механізми та запасні частини до них, вози, упряж та інше обладнання й облаштування для гужового транспорту, сільськогосподарський інвентар. У широкому асортименті вироблялися металеві матеріали, які використовувалися для виробничих та побутових потреб. Місцева промисловість також забезпечувала потреби населення у фарфорово-фаянсових, металевих та пластмасових товарах широкого вжитку, музичних інструментах, шкільних і канцелярських товарах і приладах, будівельних матеріалах та інших товарах. Про асортимент та кількісні показники частини головної продукції, виробленої на підприємствах НКМП УРСР у 1944–1945 рр. свідчать дані нижче поданої таблиці²⁷.

Таблиця 1

Найменш званн вироб3	Одиниц вимірюванн	Вироблено в 1940 р.	Вироблено в 1944 р.	Вироблено в 1945 р.
<i>I. Металовироби</i>				
Запасні частини до тракторів та сільськогосподарських машин	тис. крб.	5449	2052,8	3790,8
Верстати металообробні	шт.	—	894	813
Верстати деревообробні	шт.	—	15	107
Гідротурбіни	шт.	12	—	1
Преси	шт.	—	16	81
Віялки	шт.	1089	—	577
Котли «Стрелля»	м ³	4131	—	—
Радіатори	тис. м.	2,8	—	0,4
Фітинги	т	470	—	5,7
Саморізки	шт.	11000	12	57
Бочки металеві	тис. шт.	105,6	0,865	5,0
Цистерни	шт.	2617	25	320
Ланцюги Галля	тис. пог. м.	105,8	9,4	28,8
Гвіздки	т	4157	693,7	633,8
Сокири	тис. шт.	698	0,7	13,2
Скобельні вироби	тис. крб.	4000	519,3	2166,8
Посуд чавунний	т	137	6,9	9,8
Посуд оцинкований	т	968	5,6	24,5
Посуд емалевий	т	502	10,7	53,2
Ліжка металеві	тис. шт.	183	19,7	24,4
Пічне литво	т	3213	599	736,5
Ложки металеві	тис. шт.	1027,8	986,1	1279,5
Виделки	тис. шт.	689,5	85,5	77,5
Ножі столові	тис. шт.	—	—	7,8
Ножі садові	тис. шт.	69	0,52	4,1

Продовження таблиці 1

Найменування виробів	Одиниці вимірювання	Вироблено в 1940 р.	Вироблено в 1944 р.	Вироблено в 1945 р.
Ножі окуліровочні	тис. шт.	—	0,08	0,014
Сікатори	тис. шт.	—	14,7	12,8
Ваги столові	тис. шт.	54,5	—	0,36
Репродуктори	тис. шт.	—	—	38,72
Електричні ліхтарі	тис. шт.	—	—	45,7
Електричні батареї	тис. шт.	—	—	638,7
Лопати металеві	тис. шт.	2288	121,9	217,2
Сапи	тис. шт.	—	76,3	2,7*
Відра господарські	тис. шт.	—	34,5	0,3*

II. Обозбудування

Вози та ходи	тис. шт.	35,7	10,9	18,9
Втулки до возів	т	1253	85,5	3,42*

III. Хімітовари

Фарби масляні	т	5335	173,2	1093
Фарби емалеві	т	3704	—	289,5
Фарби сухі	т	21231	1879,7	5178,4
Білила цинкові сухі	т	1811	—	24,7
Набивки різні	т	1186	256,3	612,1
Клінгерит	т	95	35,8	56,7
Мило господарське	т	—	272,6	274,2

IV Фарфорово-фаянсові вироби

Фарфорово-фаянсовий посуд	тис. шт.	77219	7714,4	10267
Медичний фаянс	тис. шт.	175	—	10,5
Будівельний фаянс	тис. шт.	—	—	1,63

V. Культтовари та галантерея

Олівці	млн шт.	80	1,9	3,4
Авторучки	тис. шт.	1063	20,2	131,1
Пера учнівські	тис. шт.	6995	7000	6833,3
Іграшки	тис. крб.	6234	—	2678
Гудзики різні	тис. шт.	-	8811,6	2025,8*
Гудзики галолітові	млн шт.	460,4	5,3	-
Гребінці	тис. шт.	7783	39,4	19,7*

VI. Музичні інструменти

Піаніно	шт.	3559	29	101
Щипкові музичні інструменти	тис. шт.	477	0,5	3,6

Закінчення таблиці 1

Найменшванн виробЗ	Одиниц вимірюванн	Вироблено в 1940 р.	Вироблено в 1944 р.	Вироблено в 1945 р.
Гармонії та баяни	тис. шт.	30,5	0,016	1,1
Духові інструменти	шт.	3032	—	100

VII. Шкіро-взуттєві вироби

Сиром'ять	т	—	132,2	78,6
М'який шкіряний товар	тис. дцм	—	5392,7	4773,6
Жорсткий шкіряний товар	т	—	94,9	52
Упряж для тягла	тис. компл.	—	13,9	8,6
Взуття нове	тис. пар	—	149,5	351,2
Ремонт взуття	тис. пар	—	819,5	160,8*

VIII. Валяльно-войлочні вироби

Валянки	тис. пар	—	10	14,9
---------	----------	---	----	------

IX. Дерев'яні вироби

Бочки дерев'яні	тис. б/ц	32,8	53	50,2
Корзини	шт.	—	167563	8222
Сірники	тис. кор.	—	791,7	113,3*

X. Силікатно-керамічні вироби

Гончарний посуд	тис. дкл.	267	363,3	501
-----------------	-----------	-----	-------	-----

XI. Будівельні матеріали

Цегла випалена	млн шт.	1,4	6,7	3,7
Черепиця	тис. шт.	219	690,8	293
Вапно	тис. т	3,2	8,8	7,1

XII. Паливо

Кам'яне вугілля	тис. т	34,5	65,5	61,1
Торф	тис. т	46,9	45,5	38,1

* — показники лише за січень-лютий 1945 р.

Важливе значення для прискорення процесу відбудови галузі, збільшення випуску промислової продукції, зниження її собівартості, покращення умов праці мало впровадження впродовж 1944–1945 рр. на підприємствах місцевої промисловості низки нових технічних та технологічних заходів, які не застосовувалися до війни: автоматичного зварювання, центробіжного розливу металу, застосування операційних верстатів при виробництві деталей та запасних частин до сільськогосподарських машин, використання селенових випрямовувачів замість низьковольтних генераторів (для трансформації перемінного струму на постійний при покритті металів — цинкуванні, хромуванні), переведення автомобілів та двигунів внутрішнього згорання на природний газ, поточного виробництва бочок та санітарного фаянсу та ін.²⁸

Оцінюючи роботу галузі в означений період, необхідно зазначити, що не всі підприємства, облмісцевпроми та трести виконували річні завдання щодо виробництва продукції. Зокрема, не виконувалися плани випуску товарів широкого вжитку. Наприклад, у 1944 р. план їх випуску був виконаний лише по 30 видам виробів зі 100 передбачених для освоєння. Не були виконані плани виробництва запасних частин до тракторів та сільськогосподарських машин, возів та ходів до них, металевих ліжок, цвяхів, сокир, замків, чавунного посуду, фарфоро-фаянсових виробів²⁹. Те ж саме мало місце і в 1945 р. Невиконання планів перерахованих товарів було пов'язане з несвоєчасним введенням у дію виробничих потужностей на підприємствах, відсутністю сировинних матеріалів та енергозабезпечення, а також недоліками в організації виробничого процесу.

Одночасно з виробництвом продукції виробничого призначення та товарів широкого вжитку підприємства місцевої промисловості виконували ще одну надзвичайно важливу функцію — здійснювали обслуговування населення метало-побутовим ремонтом, індошовом та ремонтом одягу й взуття. Ці послуги населенню міст та сіл надавали районні та міські промислові комбінати, поєднуючи цю роботу з виробництвом товарів широкого вжитку та іншої продукції.

Важливе значення мало й те, що створюючи різні, як правило, невеликі за розміром виробничі підприємства, у т. ч. у невеликих містах та великих сільських населених пунктах, місцева промисловість розвивала промислове виробництво у віддалених від промислових центрів районах, залучала до продуктивної праці в суспільному виробництві місцеве населення.

Підводячи підсумки, зазначимо, що незважаючи на значні труднощі та проблеми, здійснена відбудова та функціонування у 1943–1944 рр. об'єктів місцевої промисловості мали позитивні наслідки для вирішення першочергових завдань повоєнного відродження економіки та соціальної сфери республіки, зокрема її регіонів. Вироблена на підприємствах галузі продукція та надані послуги населенню були надзвичайно цінними в тогочасних складних умовах.

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 4.

² Там само. — Арк. 8; Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГО України). — Ф. 1, оп. 76, спр. 152, арк. 17.

³ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 206, арк. 4.

⁴ ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 7, 8.

⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 13; спр. 152, арк. 50, 51.

⁶ Там само. — Спр. 152, арк. 57.

- ⁷ Там само. — Арк. 58.
- ⁸ ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 20.
- ⁹ Там само. — Спр. 53, арк. 48.
- ¹⁰ Там само. — Арк. 32; ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 9; Спр. 152, арк. 81.
- ¹¹ Там само. — Арк. 82.
- ¹² ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 23.
- ¹³ Там само. — Арк. 24; Спр. 53, арк. 49.
- ¹⁴ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 18.
- ¹⁵ Там само. — Спр. 159, арк. 112.
- ¹⁶ ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 22.
- ¹⁷ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 152, арк. 42, 110.
- ¹⁸ Там само. — Спр. 210, арк. 20.
- ¹⁹ Там само. — Спр. 152, арк. 43.
- ²⁰ Там само. — Арк. 17; ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 29, арк. 8; Спр. 53, арк. 36, 37.
- ²¹ Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945. Документы и материалы в трех томах. — К., 1985. — Т. 3. — С. 365.
- ²² ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 5–7.
- ²³ Там само. — Спр. 206, арк. 117.
- ²⁴ Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941–1945. Документы и материалы в трех томах... — Т. 3. — С. 366.
- ²⁵ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 7.
- ²⁶ Там само. — Спр. 152, арк. 65, 78.
- ²⁷ Таблица складена за документами: ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 152, Спр. 210, арк. 9–12, 14.
- ²⁸ ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 76, спр. 210, арк. 15.
- ²⁹ ЦДАВО України. — Ф. 4990, оп. 1, спр. 53, арк. 39; Спр. 29, арк. 11, 12.